

DOMĖSIO PSICHOLOGIJA FORMAVIMAS
KAIP PRIELAIDA BŪSIMŲJŲ MOKYTOJŲ
PROFESINIAM PEDAGOGINIAM
KRYPTINGUMUI VYSTYTI

A. K r e g ž d ė

Pedagogikos klasikų darbai [1, 4, 9] ir šian-
dieniniai psichologiniai tyrimai [5, 6, 7, 8, 10,
13] rodo, kad mokytojo profesinis pedagoginis
kryptingumas (pašaukimas, pedagoginiai interesai)
yra esminis jo asmenybės komponentas, turintis
lemiamos reikšmės jo pedagoginei veiklai. Taip
pat yra laikoma aksioma, kad psichologijos ži-
nios turi daug įtakos pedagoginės veiklos koky-
bei [4, 5, 8, 13].

Tuo mes grindžiame hipotezę, kad aukštosios
pedagoginio profilio mokyklos studentų profesinis
pedagoginis kryptingumas turi teigiamai koreliuoti
su interesu psichologija, o kryptingas šio intere-
so formavimas turi teigiamai veikti būsimųjų mo-
kytojų profesinio pedagoginio kryptingumo vysty-
mąsi. Taigi, dėstant psichologines disciplinas,
svarbu turėti efektyvią šio intereso formavimo sis-
temą. Reikia manyti, kad tokios sistemos taikymas
padėtų ne tik geriau studijuoti psichologiją, bet ir
efektyviai pagerintų būsimųjų mokytojų profesinį
parengimą. Tai ypač svarbu šiandieniniu mokyk-
los persitvarkymo laikotarpiu. Kaip rodo pastarų-
jų dviejų dešimtmečių tyrimai [2, 3, 13], net apie
40% būsimųjų mokytojų neturi profesinio pedagogi-
nio kryptingumo, o tai neigiamai veikia jų pasiren-
gimą pedagogo veiklai.

Turėdami visa tai galvoje, kėlėme šiuos tyrimo
uždavinius: 1) empiriškai panagrinėti ryšį tarp
profesinių pedagoginių nuostatų ir intereso psicho-
logija, 2) sudaryti eksperimentinį šio intereso for-
mavimo sistemos projektą.

Sprendžiant šiuos uždavinius, teorinį pagrindą sudarė instrumentinė profesinių interesų formavimo koncepcija [7]. Remdamiesi ir kitais darbais, kurie vadovaujasi ta pačia koncepcija [11], pirmiausia hipotetiškai išskyrėme intereso psichologija lygius, kurie galėtų turėti ryšį su profesinio pedagoginio kryptingumo lygiais. Taip buvo išskirti keturi šio intereso lygiai: 1) indiferento, 2) vartotojo, 3) spontaniško veikėjo ir 4) įsisažmoninto veikėjo¹.

Studentams indiferentams būdingas abejingumas arba net ir neigiamas požiūris į psichologijos discipliną. Šio dalyko studijos jiems kelia ambivalentišką arba neigiamą emocijas. Psichologijos mokosi tik verčiami dėstytojo arba siekdami išvengti nemalonumų.

Studentai su vartotojo intereso psichologija domisi tik nevalingo dėmesio pagrindu, kuri sukelia vien išoriniai poveikiai. Jie šiais atvejais išgyvena trumpalaikes nestiprias teigiamas emocijas (pvz., nustebimą). Savarankiškų pastangų į su psichologija susijusią veiklą jie nededa, nors ir nori, kad pasikartotų panašios, malonios, intriguojančios, susijusios su šiuo dalyku situacijos.

Studentai, kuriems būdingas spontaniško veikėjo intereso lygis, studijuodami šį dalyką, išgyvena pastebimai stipresnes negu vartotojo lygio teigiamas emocijas. Jie stengiasi, bent kokiais galimybei atsiradus, savarankiškai studijuoti psichologiją, tačiau dar neįsisažmoninę teorinės ir praktinės jos reikšmės pedagoginei veiklai. Šių studentų dėmesį psichologija sukelia vidinė, tačiau aiškiau dar neįsisažmoninta, spontaniška nuostata. Jų nevalingą dėmesį psichologijai dažnai pakeičia valingas arba povalinis dėmesys.

Įsisažmoninusio veikėjo lygis – tai aukštesnė spontaniško intereso psichologija pakopa, kuriai būdinga jau suvokta, įsisažmoninta psichologijos dalyko reikšmė pedagoginei veiklai. Psichologijos žinios šio lygio studentams tampa tartum tarpine vertybe, būtina pedagoginiam darbui. Jie

¹ Šiais lygių pavadinimais siekėme atspindėti interesų turinį ir jų ryšius su instrumentinės interesų koncepcijos lygiais.

suvokia, kad, turėdami psichologinių žinių, galės geriau ir subtiliau dirbti savo būsimos profesijos srityje. Su psichologijos dalyku susijusią veiklą dabar stimuliuoja ne tik teigiami išgyvenimai, bet ir psichologinių faktų bei dėsningumų reikšmės pedagoginei veiklai suvokimas.

Sudarant šiuos hipotetinius intereso psichologija lygius ir pateikiant jų struktūrines charakteristikas, remtasi ne tik anksčiau nurodytais darbais [7, 11], bet buvo atlikti pedagoginio instituto žemesnių kursų studentų stebėjimai, vedami pokalbiai, naudotasi ekspertų metodu.

Siekiant patikrinti šių ir pedagoginio intereso² lygių realumą, buvo tiriami 78 Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto įvairių specialybių I ir II kurso studentai. Tyrimai atlikti studentams išklautus didesnę dalį bendrosios psichologijos kurso, tačiau dar nepradėjus laboratorinių darbų.

Pagrindinis tyrimo metodas buvo specialiai parengta anketa su atsakymų patikimumą tikrinančiais klausimais (melo skale). Anketą rengiant, atlikti pilotaziniai tyrimai, pasinaudota ekspertų įvertinimu. Lygiagrečiai buvo naudojamosi stebėjimu. Be to, kaip pagalbiniais metodais naudotasi studentų mokyklinėmis charakteristikomis ir ypač profesinės orientacijos tarnybos, veikusios stojamųjų egzaminų metu, sukaupta medžiaga apie tiriamuosius. Minėtos tarnybos veikloje dalyvavo ir šių tyrimų autorius.

Tyrimų duomenys pateikti lentelėje.

Iš lentelės, net be specialios matematinės analizės, akivaizdžiai matyti, jog iš esmės pasitvirtina mūsų kelta prielaida apie tai, kad yra ryšys tarp studentų pedagoginio intereso ir intereso psichologija lygių.

Studentams, turintiems teigiamą, nors ir skirtingo intensyvumo požiūrį į pedagogo profesiją, t. y. kuriems būdingas vartotojo, veikėjo arba grynai profesinis pedagoginis interesas, dažniau būdingas

²Pedagoginis interesas reiškia atitinkamo intensyvumo domėjimąsi pedagogine veikla. Jis nesutampa su pedagoginio kryptingumo sąvoka.

Lentelė. Studentų su skirtingais pedagoginio intereso lygiais pasiskirstymas pagal intereso psichologija lygius, %

Pedagoginio intereso lygis	Intereso psichologija lygis				
	indiferento	vartotojo	spontaniško veikėjo	įsisąmoninusio veikėjo	vienodo pedagoginio lygio studentai
Be intereso	–	1	–	–	1
Vartotojo	1	8	4	–	13
Veikėjo	8	25	19	1	53
Specialus profesinis	4	14	14	1	33
Vienodo intereso psichologija lygio studentai	13	48	37	2	100

ir teigiamas domesys psichologija (86%). Tačiau iš lentelės aiškėja ir kitas dėsnis: interesus psichologija pagal savo intensyvumą atsilieka nuo pedagoginio intereso gretinant aukštesnius lygius. Tai būtų galima paaiškinti keletu priežasčių, tačiau, matyt, reikšmingiausia iš jų yra ta, kad žemesniųjų kursų studentai dar mažiau turi informacijos apie psichologiją negu apie pedagogo profesiją. Logiška šiuo atveju būtų aiškinti ir taip: jei studentai, rinkdamiesi profesiją būtų turėję tolygų ar net didesnę interesą psichologija, tai jie, tikriausiai, būtų pasirinkę psichologijos specialybę. Tuo, matyt, ir galima paaiškinti tai, kad įsisąmoninusio veikėjo interesą psichologijos atžvilgiu turi tik 2% tirtųjų.

Tyrimai parodė ir tai, kad 13% studentų turi indiferento intereso lygį psichologijos atžvilgiu (faktiškai psichologiją ignoruoja), 48% studentų, būdami vartotojo lygio, psichologija domisi tik tada, kai psichologiniai faktai ir dėsningumai dėstytojo pateikiami intriguojančia forma arba kitos priežastys (subjektyvios ar objektyvios) verčia susidomėti atskiromis temomis ar problemomis. Tai kelia uždavinį aukštajai mokyklai ieškoti metodų, kurie žadintų ir ugdytų būsimųjų pedagogų interesą psichologija. Plačias galimybes diferencijuoti šio in-

tereso ugdymą teikia bendrosios psichologijos laboratoriniai darbai.

Kurdami formuojamojo eksperimento planą, pradinė pozicija pasirinkime instrumentinės profesinių interesų formavimo koncepcijos aspektą. Atsižvelgiant į intereso psichologija lygio ypatybes, buvo sudaryta laboratorinių darbų užduočių sistema.

Studentai, turintys indiferento lygio interesą psichologijos atžvilgiu, skiriami tiriamaisiais. Ši padėtis jiems neišvengiamai sukelia nevalingą dėmesį, kuris yra orientacinio reflekso, situacijos rezultatas: kas čia bus su manimi daroma. Tai psichologinio eksperimento metu dažniausiai pakeičia studento abejingą arba neigiamą požiūrį į psichologijos dalyką; tiriamajam kyla visa gama emocinių išgyvenimų, noras pasirodyti ne blogiau už kitus, smalsumas, siekimas suprasti, kodėl jis kažkuo skiriasi nuo kitų tiriamųjų. Nevalingas dėmesys ir kilę emociniai išgyvenimai, smalsumas pakelia indiferentą iš pasyvios būsenos į aukštesnį vartotojo intereso psichologijos atžvilgiu lygį.

Vartotojo intereso lygio studentai per psichologijos laboratorinį užsiėmimą skiriami eksperimentatoriais. Ši užduotis stimuliuoja jų aktyvumą, dažniausiai sukelia emocinį pakilimą. Anksčiau neišsiaiškintus klausimus, kurie atsirado dėl buvusio pasyvumo psichologijos dalykui, dažniausiai ima labai aktyviai aiškintis. Be to, šiuos studentus stimuliuoja ir aukštesnio intereso lygio psichologijos atžvilgiu (spontaniško ar įsisąmoninusio veikėjo) studentų veikla. Pastarieji per užsiėmimą skiriami protokoluotojais ir interpretatoriais. Vartotojo lygio studentų psichologijos žinios dažniausiai yra paviršutiniškos; daugiau spragų turi ir jų mokėjimai. Pagal žinias ir mokėjimus juos pralenkia aukštesnio intereso lygio studentai, dažniausiai galintys gana pagrįstai interpretuoti eksperimento rezultatus. Interpretatorių pavyzdys padeda vartotojo lygio studentams pastebėti savo psichologinių žinių trūkumą, ir jiems atsiranda noras jį pašalinti net ir tuo atveju, kai dėstytojas apie tai net neužsimena.

Spontaniško veikėjo lygio intereso studentus, kurie atlieka protokoluotojų ir interpretatorių vaidmenis, stimuliuoja pati jiems maloni veikla, dėstytojo teigiami vertinimai, pagyrimai. Jie ir patys pasistebi savo geresnes žinias ir įgūdžius. Tai irgi sukelia pasitenkinimą, teigiamas emocijas. Be to, interpretuojant tyrimo rezultatus, atsiskleidžia ir galimybės visa tai pritaikyti pedagoginėje praktikoje. Šis procesas padeda išsąmoninti psichologijos žinių reikšmę būsimai pedagogo veiklai, o tai sudaro prielaidas pereiti jiems į aukštesnį intereso psichologijos atžvilgiu lygį.

Studentai, turintys aukščiausią išsąmoninusio veikėjo intereso lygį, laboratorinius darbus atliekant gauna pačias sudėtingiausias užduotis. Jie apibendrina interpretatorių išvadas, aiškina praktinį psichologijos pritaikymą, padeda savo bendrakursiams. Šie studentai kviečiami į SMTD psichologijos būrelį, kuriame atlieka mokslinius tyrimus, rašo referatus, pranešimus, dalyvauja psichologijos olimpiadose. Pagrindinis jų veiklos stimulus yra ne tik su psichologijos studijomis susiję teigiami emociniai išgyvenimai, bet, svarbiausia, psichologijos dalyko suvokimas kaip svarbios vertybės, kaip esminio komponento, reikalingo būsimai pedagogo veiklai. Intensyvi ir aktyvi šių studentų veikla psichologijos srityje ir toliau stiprina domesį psichologija.

Taigi tyrimo metu buvo atskleistas ryšys tarp pedagoginio instituto studentų pedagoginio ir psichologinio interesų. Jis rodo, kad prasminga atlikti formuojamuosius eksperimentus bendrosios psichologijos laboratorinių darbų metu, diferencijuojant studentus pagal intereso psichologijos atžvilgiu lygius. Šiuo metu toks eksperimentas ir atliekamas.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕРЕСА К ПСИХОЛОГИИ
КАК ПРЕДПОСЫЛКА РАЗВИТИЯ
ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ
НАПРАВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

А. Крягжде

Резюме

В статье представлена структурная характеристика четырех уровней (индифферента, потребителя, спонтанного деятеля и осознающего деятеля) интереса к психологии у студентов педагогического института. На эмпирическом материале выявлено взаимоотношение интереса студентов к психологии с педагогическим интересом и предложена психологическая схема дифференцированного формирования интереса к психологии во время лабораторных занятий по общей психологии.

THE FORMATION OF INTERESTS IN
PSYCHOLOGY AS A BASIS FOR THE
DEVELOPMENT OF PURPOSEFULNESS
AMONG STUDENTS OF PEDAGOGICAL
SPECIALITIES

A. K r e g Ź d è

Summary

The paper deals with the structure of interests at four levels (indifferent, consumer, spontaneous actor, and conscious actor) in the psychology of students of pedagogical specialities. The interrelation between the student's interests in psychology and his interests in pedagogics referring to the empirical data is revealed. A sketch for differential formation of interests in psychology during experimental studies in general psychology is suggested.

LITERATŪRA

1. K o m e n s k i s J. Rinktiniai pedagoginiai raštai. K. 1975. P. 534–590, 641–672.
2. K r e g ž d ė S. Profesinių interesų psichologija: spec. kurso konspektas. V., 1975. 81 p.
3. K r e g ž d i e n ė O. Mokytojų požiūris į savo profesiją // Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai: Pedagogika ir psichologija. V., 1969. T. 10. P. 43–48.
4. U š i n s k i s K. Rinktiniai pedagoginiai raštai. V., 1959. T. 1. P. 323–480.
5. Голубева В. Психологические основы формирования профессионально–педагогической направленности студенческого коллектива: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. М., 1979. 16 с.
6. Гоноболин Ф. Книга об учителе. М., 1965. 260 с.
7. Крягжде С. Психология формирования профессиональных интересов. Вильнюс, 1981. 196 с.
8. Кузьмина Н. Очерки психологии труда учителя. Л., 1967. 183 с.
9. Песталоцци И. Г. Избранные педагогические произведения. М., 1961. Т. 1. С. 88.
10. Сластенин В. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. М., 1976. 160 с.
11. Чябялис И. Формирование профессиональных интересов у молодых рабочих: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Киев, 1983. 21 с.
12. Чебыкин А. Теоретико–методологические аспекты проблемы эмоциональной регуляции учебно–познавательной деятельности // Эмоциональная регуляция учебной и трудовой деятельности. М.; Одесса, 1986. С. 39–42.
13. Хмельюк Р. Формирование гражданской зрелости студенческой молодежи. Киев; Одесса, 1978. 136 с.

Vilniaus valstybinis pedagoginis
institutas
Psichologijos katedra

Įteikta
1986.12.12